

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Φώτης Κ. Καφάτος

Το 1957, δεκαεπτάχρονος στο επαρχιακό τότε Ηράκλειο, απεφάσισα να μην ασχοληθώ με τη λογοτεχνία και την αρχαιολογία –σπουδές προς τις οποίες με ενθάρρυναν λαμπροί δάσκαλοι, και ο πατέρας μου– παρά την αγάπη μου γι' αυτές τις επιστήμες, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Διάλεξα να σπουδάσω στο εξωτερικό Βιολογία, και πάλι ενθαρρυσμένος από φωτισμένο δάσκαλο, από την άλλη μεγάλη αγάπη μου, για τη Φύση, και από μελέτες βιβλίων με αδελφικό μου φίλο. Τότε, έκπληκτος, διεπίστωσα ότι η Βιολογία ήταν άγνωστη στον τόπο μου. Ανεκοίωνα σε συγγενείς και φίλους ότι θα σπουδάσω Βιολογία, κι έλεγαν «δηλαδή Ιατρική». Άλλοι με διόρθωναν «θες να πεις Μικροβιολογία». Όταν τους εξηγούσα, πολλοί κουνούσαν το κεφάλι απογοητευμένοι. Γιατί τότε, βέβαια, όλοι οι καλοί μαθητές έπρεπε να σπουδάσουν στο Πολυτεχνείο ή στην Ιατρική. Ωστόσο, δεν το μετάνιωσα.

Σήμερα η Βιολογία –ραγδαία αναπτυσσόμενη– είναι πασίγνωστη και στη χώρα μας ως σημαντικός επιστημονικός κλάδος. Οι μη ειδικοί, όμως, ουσιαστικά αγνοούν το περιεχόμενό της. Παραμένουν περίπου άγνωστες οι συγκλονιστικές ανακαλύψεις που μας εξηγούν τα φαινόμενα της ζωής (και, μέσω της εξέλιξης, την ποικιλότητά της), καθώς και τη λειτουργία του ίδιου μας του εαυτού. Ουσιαστικά άγνωστες παραμένουν και οι νέες τεχνολογίες που πηγάζουν από τις ανακαλύψεις αυτές και αλλάζουν τη ζωή μας. Βέβαια, οι κατακτήσεις των βιολογικών επιστημών παρουσιάζονται στα διδακτικά εγχειρίδια και στα πανεπιστημιακά συγγράμματα, καθώς και σε μεταφράσεις αξιολογών βι-

βλίων, αλλά με αρκετή χρονική καθυστέρηση. Δυστυχώς, η διδασκαλία της Βιολογίας στα σχολεία είναι υποβαθμισμένη. Στα πανεπιστήμια (λόγω των στεγανών που ακόμα κατατρύχουν την ανώτατη παιδεία μας) μελετάται ουσιαστικά μόνο από τους μέλλοντες βιολόγους. Η διάδοσή της στην ευρύτερη κοινωνία μέσω εκλαϊκευτικών βιβλίων είναι περιορισμένη, και τα επιτεύγματα της Βιολογίας γίνονται γνωστά κυρίως μέσω των εφημερίδων και των ΜΜΕ, όπου μερικοί αξιόλογοι δημοσιογράφοι, όπως η Ιωάννα Σουφλέρη, προσφέρουν ουσιαστική ενημέρωση. Είμαστε βέβαια τυχεροί που στη χώρα μας υπάρχουν ή δημιουργούνται μερικά εξαιρετά μουσεία τα οποία λειτουργούν ως κέντρα ενημέρωσης στο χώρο της Οικολογίας και της Βιοποικιλότητας. Λαμπρό παράδειγμα είναι το *Μουσείο Γουλανδρή/Κέντρο Γαία* στην Κηφισιά κι ελπίζω σύντομα να γίνει το *Μουσείο Φυσικής Ιστορίας* στο Ηράκλειο. Ωστόσο, στο χώρο της Βιοτεχνολογίας και της Μοριακής Βιολογίας (με την ευρεία έννοια) η ενημέρωση είναι αρκετά περιορισμένη και συχνά στρεβλή. Ο κιτρινισμός ελλοχεύει.

Έτσι λοιπόν, όταν ο φίλος μου Στέφανος Τραχανάς, Διευθυντής των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης, μου ζήτησε να προτείνω κάτι που θα παρουσιάζει τη σύγχρονη Βιολογία στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό της Ελλάδας, διάλεξα χωρίς δισταγμό τούτο το βιβλίο – διότι συνιστά υπόδειγμα πολύπλευρης ενημέρωσης για τη Βιολογία, αλλά και πραγματικό διαλόγο όσον αφορά στη σχέση της με την κοινωνία. Το προσωπικό ενδιαφέρον για έναν τέτοιο διάλογο ξεκίνησε από τα φοιτητικά μου χρόνια και αργότερα με οδήγησε στη διδασκαλία ενός ολότελου νέου μαθήματος στο Χάρβαρντ, με το όνομα «Βιολογία και Κοινωνικά Θέματα». Όταν ήμουν Γενικός Διευθυντής του EMBL (Ευρωπαϊκό Εργαστήριο Μοριακής Βιολογίας) στη Χαϊδελβέργη, το ενδιαφέρον αυτό εκφράστηκε με τη δημιουργία ενός ειδικού τμήματος του EMBL, για τη βελτίωση της διδακτικής και την αμεσότερη γνωριμία του μαθητή με τη σύγχρονη Βιολογία (Ευρωπαϊκό Εργαστήριο Μάθησης των Βιοεπιστημών, ELLS). Εκφράστηκε επίσης με τη δημιουργία ενός ειδικού διεπιστημονικού προγράμματος (Βιολογία και Κοινωνία), που σκιαγραφείται από τον διευθυντή του, ανθρωπολόγο Καθηγητή Halldór Stefánsson, στην Εισαγωγή που ακολουθεί. Τούτο το βιβλίο αποτελείται από μίαν επιλογή αξιόλογων δοκιμίων τα οποία παρουσιάστηκαν στο EMBL στο πλαίσιο του παραπάνω προγράμματος. Τα

επιλεγμένα δοκίμια εκδόθηκαν σε ειδικό τεύχος του ιστορικού περιοδικού *Journal of Molecular Biology*, απόφαση χωρίς προηγούμενο για ένα τέτοιο «σκληρό» επιστημονικό περιοδικό.

Το εξώφυλλο της ελληνικής έκδοσης, που περιλαμβάνει εικόνες σχετικές με την ελονοσία, παραπέμπει στο ότι το ενδιαφέρον για την κοινωνική διάσταση της επιστήμης δεν εξαντλείται στο διάλογο, αλλά προχωρεί και στην πράξη. Στη δική μου περίπτωση, αυτό εκφράζεται με τη στροφή μου προς τη μελέτη του Ανωφελούς κουνουπιού. Το έντομο αυτό είναι φορέας της ελονοσίας και ευθύνεται για τουλάχιστον 2 εκατομμύρια θανάτους κάθε χρόνο στην Αφρική, κυρίως παιδιών. Έχοντας συνεισφέρει στη βασική Μοριακή Βιολογία και τη Γονιδιωματική, τώρα τις αξιοποιώ ως εργαλεία για τον πιθανό μελλοντικό έλεγχο αυτής της πανάρχαιας μάλιστα, μιας από τις τρεις σημαντικότερες μεταδοτικές ασθένειες στον κόσμο, μαζί με το AIDS και τη φυματίωση.

Έτσι, αν και συνέγραψα ένα μόνο κεφάλαιο, αυτό το βιβλίο με εκφράζει συνολικά ως βιολόγο με έντονο κοινωνικό προβληματισμό. Το καταθέτω ως αντίδωρο για αυτά που οφείλω στον τόπο μου και στις μορφές που με διέπλασαν.

Λονδίνο, Σεπτέμβριος 2005

Φώτης Κ. Καφάτος